

Annastiina Henttinen:

VIIPURIN VALOKUVAAMOT SEKÄ VIIPURILAISIA AMMATTI- JA HARRASTAJAVALOKUVAAJIA VUOSINA 1900-1940

JOHDANTO

Suomen suurruhtinaskunnassa työskenteli 1800-luvun loppupuoliskolle tullessa jo useita asialleen omistautuneita, teknisesti ja taiteellisesti korkeatasoisia työtä tehneitä valokuvaajia. Myös karjalaisten pääkaupungilla Viipurilla oli omat suuret mestarinsa, 1860-luvulta alkaen pitkään kaupungissa toiminut saksalaissyntyinen Michael Seifert (k. 1894) ja seuraavalla vuosikymmenellä aloittanut Vilnan juutalainen Jakob Indursky (k. 1912). Toisaalta 1880-luvun lopulla kaupungissa oli enää yksi ainoa merkittävä valokuvausateljee, Indurskin valokuvaamo.

Juutalaisasetuksen 1889 myötä Indurskikin joutui vaikeuksiin, ja uudelle ammattitaitoiselle yrittäjälle raivautui tilaa. Kilpailullisesti soveliaan ajankohdan hyödynsi norjalaissyntyinen Fredrik Diehl. Jakob Indurskikin uskaltautui vielä esiin valtiollisen rasismien varjoista, ja molemmat – Indurski ja Diehl – ilmoittelivat toiminnastaan lehdissä 1890-luvulla. Saman vuosikymmenen nämä kaupungin kaksi merkittävintä valokuvaajaa saivat vakavasti otettavan kilpailijan norjalaissyntyisestä Thorvald Nyblinistä.

Näin viipurilaiset jättivät alan markkinat edelleen koko lailla täydellisesti muualta tulleille, ulkolaisille ja kaupungissa vain pikaiseltaan keikkaileville yrittäjille. Kaukaa muualta tulleet valokuvaajat, Venäjän juutalainen, kaksi norjalaista ja vuodesta 1901 kööpenhaminalainen Emma Maria Andersén tuottivat nyt kaupungin ateljeevalokuvat. Useita ruotsalaisia valokuvaajia työskenteli lyhyempiä ajanjaksoja kaupungissa. Ensimmäinen kielellisesti ja mielellisesti suomalainen kuvaaja Kalle Pajunen ryhtyi kilpasille vasta 1910-luvulla. (Hirn Sven: Viipurin vanhat valokuvaajat. Eripainos Suomen Museo 1970, 103-123.)

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen valokuvausammatti oli jo arkipäiväistynyt.

Lisääntyneen kysynnän ja osaamisen sekä laskevien kustannusten ansiosta kynnys ryhtyä alalle madaltui. Kilpailua alkoi Suomen arvovaltaisten ateljeekuvaajien näkemyksen mukaan

esiintyä jo liiankin kanssa. Nämä valittivat vuonna 1927, etteivät viipurilaiset - kaikista maan kolkan valokuvaajista juuri karjalaiset pääkaupungissaan - ymmärtäneet yhteistoiminnan päälle. Viipurilaiset saalistivat "kundeja" häikäilemättömästi ja omaa oksaansa sahaten, kukin omilla satumaisilla hinnoillaan. Ammattikunnan silmäätekevät eivät voineet käsittää, mitä järkeä viipurilaisilla valokuvaajilla tässä oli. "Kun tässä Viipurin valokuvaajamestareista on puhuttu, on syytä muistaa muutamalla sanalla myöskin valokuvaaja-apulaisia Viipurissa. Mitä luulette arv. lukijat valokuvaaja-apulaisen saavan Viipurissa palkkaa? Mikäli on kerrottu, koko Viipurin kaupungissa on ainoastaan 2 (sanoo kaksi) apulaista, jotka saavat palkkaa yli 800 markkaa kuukaudessa! Kun ottaa huomioon, että Viipuri on elinkustannuksiin nähden kallis paikkakunta, niin täytyy sanoa, että "nälkäpalkalla" Viipurin mestarit apulaisiaan pitävät." (Suomen Valokuvaaja 1/1927.)

Toden totta, valokuvaajan ja valokuvaaja-apulaisen ammatti houkutteli Viipurissa enimmäkseen hyvin vaatimattomista oloista lähteneitä, usein naispuolisia henkilöitä. Valokuvaaja-apulaistytöt tulivat usein työläisperheistä, ja kouluttamattomuutensa ja sukupuolensa tähden heistä tuli työnantajilleen hyvin edullista työvoimaa. Hyvin monet valokuvaaja-apulaiset, niin naiset kuin miehetkin, asuivat esikaupungeissa, kaukana kaupungin hohdokkaasta keskustasta Tiiliruukissa, Talikkalassa ja Kolikkoinmäellä.

Tämän työläistaustansa perusteella valokuvaamoiden valokuvaamoapulaiset erosivat erityisen paljon huomattavan korkeaa ammatillista statusta osoittaneista harrastajavalokuvaajista, noista virkamiehistä ja suurliikemiehistä, joiden joukossa Viipurissa oli mm. reviisoreita, rehtoreita, arkkitehteja, apteekkareita, kaupunginlääkäreitä ja oikeuspormestareita sekä tietysti toimittajia. Kaiken lisäksi "valokuvaaja-apulaisen" tai "valokuvaamoapulaisen" titteliä saivat kantaa myös työnsä täysin hallitsevat, vieraan palveluksessa olleet ammattilaisvalokuvaajatkin. Nimike ei viittaa oppilaan tai harjoittelijan asemaan.

Viipurin merkittävimpiin valokuvaamoihin kuuluivat nyt Th. Nyblinin ateljee, vuonna 1900 perustettu E. M. Andersénin valokuvaamo, 1910-luvulla vauhtiin päässyt S. Stromer ja itsenäisessä Suomessa aloittaneet Uolevi sekä neiti Alma Koskisen omistama Uusi valokuvaamo. Suomen Valokuvaajain Liiton (SVL) kesäkokous pidettiin Viipurissa vuonna 1927 ja tällöin tutustuttiin Toivolan tuliterään kuvaamoon ja saatiin koulutusta hänen ja

toisen tunnetun viipurilaisen K. W. Miettisen ateljeissa. Kun Indurskin nimi häipyi Viipurin kuvaamoiden kartalta 1920-1930-lukujen vaihteessa, E. M. Andersénin valokuvaamo mainosti itseään paikkakunnan vanhimpana liikkeenä, hieman harhaanjohtavasti, olihan Th. Nyblin aloittanut kaupungissa jo vuonna 1897. Andersénin kuvaamo oli siirtynyt Emma Maria Andersénilta 1910-luvun alussa Pietarista tulleelle Alexander Schraderille ja tämän puolisolle Henriette Prüssille. Alexanderista tehtiin myöhemmin 1960-luvun lopulla lehtihaastattelu Suomen vanhimpana valokuvaajana.

Kuinka merkittävästä viipurilaisesta "elinkeinohaarasta" tai oikeammin ammatinharjoittajaryhmästä valokuvaajien kohdalla oli kyse? Virallisessa tilastossa valokuvaamoiden omistajia laskettiin Viipurissa olleen 23 kappaletta vuonna 1930. Nämä olivat perheenpäitä tai naimattomia itsellisiä henkilöitä, joista 19 oli miespuolisia ja loput neljä naisia. Näillä oli apunaan kotona ja ehkä ateljeissaankin "noin kymmenen ammatitonta vaimoa, muita perheenjäseniä (lapsia) ilman ammattia 21 ja henkilökohtaista palveluskuntaa viisi henkeä." (Suomen virallinen tilasto VI 71:3. Viipurin väestölaskenta marraskuun 27. p 1930. Taululitteitä. Helsinki 1932.)

Viralliseen tilastoon lasketut kuvaamot ovat osin löydettävissä tästä tutkimuksesta, osin ne löytyivät Suomen valokuvataiteen museon keräämistä kuvaamotiedoista vanhastaan. Osan toiminta-ajankohtaan ei ole löytynyt lisäselvitystä, jolloin jää edelleen hämäräksi, onko jokin kuvaamo, esimerkiksi vuoden 1918 paikkeilla aloittanut Malminen, om. Juho ja Ville Malminen, toiminut vielä vuonna 1930. Yhden ongelman muodostavat valokuvaustarvikeliikkeet, joista osa on mahdollisesti laskettu tilastoon, mahdollisesti ei, toisen taas Viipurin maantieteellinen määritelmä tilastossa. Lisäksi tunnetaan nimeltä viipurilaisia ammattivalokuvaajia, jotka todennäköisesti ovat omistaneet ateljeen mutta osoite- ym. todisteiden puuttuessa kuuluvat tässä ammattivalokuvaajiin mutta eivät valokuvaamoliikkeenomistajiin.

Valokuvaamoiden hintapolitiikka ja kuvaajien toimeentulo kiihdyttivät mieliä, ja ammattikunnan leimakirveet heilahtelivat Viipurin suuntaan, mutta vihdoinkin vuonna 1930 karjalaiset saivat helpotukseksi esitellä hintasopimuksen, joka viimein oli saatu aikaan viipurilaisten valokuvaajien kesken. Kaupungissa ei lakannut kiehumasta, sillä jo vuotta tämän perästä asioita alkoi hämmentää Hangossa vararikon tehnyt ja Helios-liikkeensä sieltä

Viipuriin siirtänyt Eino Partanen. Hän aloitti vuodesta 1931 tulisieluisen taistelunsa kaupungin kuvaajien ”hintakartellia” vastaan joutuen lähinnä valokuvaustarvikekauppiaiden sylkykupiksi. Valokuvausliikkeet kuten Suomen Valokuvaajain Oy, Nyblinin myymälä, Solio Oy ja Adam nostivat lopulta kanteen Oy Heliosta ja Partasta vastaan vilpillisen kilpailun harjoittamisesta. Raastupa tuomitsi Partasen sakkoihin ja ylemmät oikeusasteet vahvistivat tuomion, mutta Partanen ehti jupakan aikana vielä nostaa kantajayhtiöiden johtajia vastaan jutun kunnianloukkauksesta saaden prosessissa hieman palsamia haavoihinsa. (Valokuvaaja 1/1937.)

Köyhässä Suomessa valokuvaamoapulaiset saivat ”nälkäpalkkaa”, mutta 1930-luvulla maa vaurastui vauhdilla. Kurjat palkatko sitten vai taloudellinen nousu olivat syynä siihen, ettei tuskastunut viipurilainen valokuvaamoyrittäjä K. V. Miettinen toistuvista yrityksistään huolimatta onnistunut saamaan itselleen apulaista. Hän piti ongelmaa yleisenä kysymyksenä ja kääntyi asiassa Valokuvaajien Liiton (SVL) puoleen. (SVL jk 8.9.1937, Suomen valokuvataiteen museo). Ammattikunta kävi samaan aikaan entistä sitkeää taisteluaan: se ei sietänyt halpoja hintoja ja ilmaispalveluita tarjonneita helppoheikkejä, mutta ei myöskään katsonut suopeasti ulkokuvaajia eli puistovalokuvaajia, ei myöskään ulkomaalaisia eikä edes suomalaisia ulkopaikkakuntalaisia valokuvaajia. Valokuvaajien Liiton johtokunnan mielestä oli ongelmallista, että terijokelainen Jalmari Martikainen kierteli kuvaamassa Viipurin kasarmeilla, vaikka ei ollut viipurilainen. Terijokelaisella oli kuitenkin ammattiosoite myös Viipurin kaupungissa.

Sodan tultua viipurilaiset joutuivat jättämään kaupunkinsa ja jatkamaan työtään uusilla paikkakunnilla. Ruotsista saatiin valokuvaajille materiaalista apua talvisodan päätyttyä ja SVL päätti vapauttaa evakuoidut ja pommituksissa omaisuutensa menettäneet jäsenet jäsenmaksuista. Jäsenten välinen keräys pantiin toimeen ammattitoverien auttamiseksi ja työvälineitä luovutettiin evakuoiduille. Osa viipurilaisista valokuvaajista palasi vielä Viipuriin ja taisteli siellä samojen ongelmien kanssa kuin kuvaajat muuallakin Suomessa. Alexander Schrader oleskeli 1943 jälleen kotikaupungissaan yrittäen saada kaupungin vastentahtoista kansanhuoltoa myöntämään hänelle valokuvaajan ammatissa tarpeellista ylimääräistä saippua-annosta. (Kyytinen Pekka: Kuvantekijöitä ja kamerakauppaa. SVL 1959, 122-123; SVL jk 27.2.1943, Suomen valokuvataiteen museo).

SVL:n ensimmäinen sankarivainaja oli säkkijärveläinen valokuvaaja Kaarlo Kustaa Mustonen, jonka kolme alaikäistä orpolasta Merikarvialla Liitto otti oitis sotakummilapsikseen. (SVL:n kesäkok. 14.7.1940 ja vuosikok. 11.3.1941 liitteineen, Suomen valokuvataiteen museo).

Niukasti saatavilla olleen materiaalsen avun oikeinkäyttöä pyrittiin valvomaan. Niinpä Liitto päätti tiedustella Turkuun päätyneeltä tunnetulta viipurilaiskuvaajalta Alma Koskiselta (Uusi Valokuvaamo), oliko hänellä ylipäättäen vielä aikeita perustaa oma liike vai ei. Koskiselle oli toimitettu valokuvaustarvikkeita ja -työvälineitä, mutta hän ei ollut ryhtynyt perustamaan liikettään uudelleen, vaan toimi edelleen valokuvausapulaisena Turussa (SVL jk 1.2.1942, Suomen valokuvataiteen museo).

Menetetyn Viipurin valokuvaajia päätyi Turun lisäksi tietenkin kaikkialle muuallekin ja kuvaamoita perustettiin uudelleen: Schraderit jatkoivat Kotkassa ja Kiteellä, Stromerit ja Eino Partanen Helsingissä, Kustaa Miettinen Kouvolassa jne. Entisten viipurilaisten myöhemmistä ammatillisista vaiheista löytyy vanhastaan Suomen valokuvataiteen museon kokoamaa tietoa, mutta tämän selvityksen piiriin evakkojen loppu-uran vaiheet eivät ole enää kuuluneet.